

ადა ნემსაძე
ფილოლოგიის დოქტორი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის
ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
თბილისი, საქართველო

ალექსანდრე ჩაჩიკოვი – ქართული მთარგმნელობითი სკოლის ერთი უცნობი სახელი

თეზისები: ქართულ მთარგმნელობით სკოლას ჰყავს ერთი უცნობი სახელი – ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრი, პოეტი და მთარგმნელი ალექსანდრე მიხეილის ძე ჩაჩიკოვი (ჩაჩიკაშვილი). იგი სამხედრო პირი გახლდათ, ყოფილი თეთრგვარდიელი, შემდეგ კი – საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მენშევიკური რეგულარული არმიის შტაბსკაპიტანი. გასაბჭოების შემდეგ მიატოვა სამხედრო სამსახური, ერთხანს ბათუმში ცხოვრობდა და აქტიურად იყო ჩართული კულტურულ პროცესებში, 1924 წლიდან კი მუდმივ საცხოვრებლად მოსკოვში გადავიდა. 1941 წელს გაიწვიეს მეორე მსოფლიო ომში, სადაც რამდენიმე თვეში ტყვედ ჩავარდა და გერმანელთა მხარეს გადავიდა, ამის შემდეგ სხვა საბჭოთა ლეგიონერებთან ერთად იბრძოდა საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ. ომის დამთავრების შემდეგ, 1945 წლის ნოემბერში, ალექსანდრე ჩაჩიკოვი დააპატიმრეს, გაასამართლეს სამშობლოს ღალატის მუხლით და მიუსაჯეს სასჯელის უმაღლესი ზომა – დახვრეტა. სწორედ აქედან იკრძალება მისი სახელის ხსენებაც.

ალექსანდრე ჩაჩიკოვის ლიტერატურული საქმიანობა 1919 წელს იწყება. იგი თავიდანვე რუსულ ენაზე წერდა ლექსებს. რუსულ ფუტურისტულ წრეებსაც ჯერ კიდევ თბილისში დაუახლოვდა, რაც კიდევ უფრო გაღრმავდა მოსკოვში და ძალიან პოპულარული გახდა მათ შორის. იყო მოსკოვის მწერალთა კლუბის წევრი, მთარგმნელი (ფრანგულიდან), ასევე თარგმნიდა ქართულიდან, აზიური (ჩინური, ებრაული,

მონღოლური) და კავკასიური (ჩუვაშური, კომური, დაღესტნური, მორდოვული...) ენებიდან. ალექსანდრე ჩაჩიკოვს რუსულად უთარგმნია ქართული კლასიკური და მოდერნისტული პოეზიის ნიმუშები (აკაკი წერეთელი, გალაკტიონ ტაბიძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი, ილო მოსაშვილი, სანდრო ეული), ხალხური არსენას ლექსი და სხვა.

დღემდე ალექსანდრე ჩაჩიკოვის ბიოგრაფიული ცნობები არასწორად იყო ცნობილი, ყველა ბეჭდურ გამოცემაში თუ ელექტრონულ პლატფორმაზე მისი სიკვდილის თარიღად მიჩნეულია 1941 წელი (ტყვედ ჩავარდნის დრო). სტატიამი სწორედ ეს ხარვეზია გასწორებული საბჭოთა უმიწროების არქივის სისხლის სამართლის საგამოძიებო საქმის მიხედვით. ასევე საუბარია მის მთარგმნელობით საქმიანობაზე.

საკვანძო სიტყვები: ალექსანდრე ჩაჩიკოვი, საბჭოთა რეპრესიები, ფუტურბიზმი, ქართველი მოდერნისტები

Abstract: Georgian translation school has one, almost unknown name – repressed due to anti-soviet activities and restricted during the Soviet period Alexandre Chachikov (Chachikashvili). He was a military man. At first he served in the White Guards, after in the Menshevik Regular Army of Independent Georgia; after Georgia's sovietization he resigned from military service and moved to live in Moscow. In 1941 he was taken prisoner and that is when his anti-soviet activities started: he took the German side and started fighting against the Soviet regime. He was arrested after the war ended and was executed as a traitor. After this Chachikov's name was banned.

Alexandre Chachikov's literary activity started in 1919. He published Russian-language poems in Russian magazines published in Georgia: Odi; Sofia Georgievna Melnikova's Fantastic Tavern 1917-1918-1919 («Оди», «Софии Георгиевне Мельниковой: Фантастический кабачок 1917-1918-1919»); writes an epic poem about Rustaveli; publishes poetic almanacs... He wrote futuristic poems in 1920s and was very popular in Russian futuristic society. Chachikov was member of the Moscow Club of Writers; translator (from French into Russian). He translated into Russian works by Georgian modernists (Galaktion, Ilo Mosashvili, Valerian Gaprindashvili, Sandro Euli...) and classic authors (Akaki Tsereteli and others); he also translated Chuvashian, Mordovian, Komian and

Dagestani poems. In the present article we will discuss Alexandre Chachikov's biography details that were unknown until now and which we have found in the Soviet state security archive and about his translation works.

Keywords: Alexander Chachikov, Soviet repression, Futurism, Georgian modernists, Georgian-Russian literary relations

უმდიდრესი ტრადიციების მქონე ქართულ მთარგმნელობით სკოლას მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს და უამრავი ცნობილი თუ ნაკლებადმნიშვნელოვანი სახელი. თუმცა, როგორც აღმოჩნდა, XX საუკუნეში, ისევე როგორც ბევრ სხვა სფეროში, აქაც გვექონია თეთრი ფურცლები. საბჭოთა რეპრესიების ხელი კულტურის სფეროს ბევრ წარმომადგენელს შეეხო 20-30-იან წლებში, თუმცა ამით არ დამთავრებულა ანგარიშსწორება თავისუფალ შემოქმედთა მიმართ. მეორე მსოფლიო ომმა რეპრესიების ახალ ტალღას მისცა დასაბამი, რომლის ერთ-ერთი მსხვერპლი აღმოჩნდა ყოფილი სამხედრო პირი, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრი, პოეტი და მთარგმნელი ალექსანდრე მიხეილის ძე ჩაჩიკაშვილი. იგი 1945 წლის 28 ნოემბერს დააპატიმრა „სმერში“¹ თბილისის სამხედრო ოლქის კონტრდაზვერვის განყოფილებამ გერმანულ დაზვერვასთან თანამშრომლობის ბრალდებით².

ალექსანდრე ჩაჩიკაშვილი (ჩაჩიკოვი) დაიბადა 1893 წელს ქ. გორში. როგორც თავად აღნიშნავს, ჩაჩიკოვი თავიდან მისი ლიტერატურული ფსევდონიმი იყო, 1924 წლიდან კი მუდმივ საცხოვრებლად გადავიდა მოსკოვში და უკვე ოფიციალურადაც ასე იწოდებოდა. მისი სამხედრო კარიერა ჯერ კიდევ მეფის რუსეთის თეთრ გვარში დაიწყო. ვინაიდან მამამისიც სამხედრო პირი – პოლკოვნიკი – იყო, ალექსანდრემაც ეს გზა აირჩია³: 1904 წელს იყო ვლადიკავკაზის კადეტთა კორპუსი, შემდეგ თბილისის კადეტთა კორპუსი, მოსკოვის

1. „სმერში“ – შემოკლ. Смерть шпионам! – კონტრდაზვერვის ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ორგანიზაციების სახელწოდება საბჭოთა კავშირში მეორე მსოფლიო ომის დროს.

2. სისხლის სამართლის საქმე ნაწარმოებია რუსულ ენაზე. საქმეც და სტატიამი დამოწმებული რუსულენოვანი ციტატებიც თარგმნილია ჩემ მიერ, ა. ნ.

3. ბიოგრაფიული ცნობები მოგვყავს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივიდან, კერძოდ, მისი სისხლის სამართლის საქმიდან (ფონდი №6, საარქივო №45362, ტ. №6), რომელიც მოპოვებულია საგრანტო პროექტის – ბოლშევიზმი და ქართული ლიტერატურა. 1941-1956 – ფარგლებში (დონორი: საქართველოს შოთა რუსთაველის სამეცნიერო ფონდი).

ალექსანდრეს სამხედრო სასწავლებელი და პოდპორუჩიკის ჩინი (1914). მონაწილეობდა I მსოფლიო ომში, იბრძოდა ავსტრია-გერმანიის ფრონტზე, 1915 წელს თურქეთის ფრონტზეა, 1917 წელს ირანში გადაისროლეს უკვე პორუჩიკის ჩინით. ამ პერიოდში იგი რამდენჯერმე დაჭრილა და საბოლოოდ გადაუწყვეტია, მიეტოვებინა ფრონტი და სწავლა გაეგრძელებინა. 1917 წელს ალექსანდრე ჩაჩიკაშვილი ლენინგრადის სამხედრო-იურიდიული აკადემიის სტუდენტი ხდება, მაგრამ 1917 წლის ნოემბერში, ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ, აკადემია დაიხურა და ისიც სამშობლოში გამოემგზავრა. მთელი ამ ხნის განმავლობაში სამჯერ იყო დაჯილდოებული: ანას მე-4, ანას მე-3 და სტანისლავსკის მე-3 ხარისხის ორდენებით.

ძალზე საინტერესოა დაკითხვის ოქმი, რადგან ამ ჩვენებას უკვე ომის შემდეგ, 1945 წელს, რეპატრირებული ალექსანდრე ჩაჩიკოვი იძლევა, რომელიც ყველანაირად ცდილობს, თავი გაიმართლოს და დამალოს საკუთარი მტრული დამოკიდებულება საბჭოთა კავშირის მიმართ (მისი პოლიტიკური გემოვნებისა და შემოქმედებითი საქმიანობის ურთიერთდამოკიდებულებაზე ცოტა მოგვიანებით ვისაუბრებთ). დაკითხვისას იგი ამბობს, რომ თავისი მაშინდელი მსოფლმხედველობისა და თავადური წარმომავლობის გამო ოქტომბრის რევოლუციას ეჭვის თვალით უყურებდა და არც ბოლშევიკები ესიმპათიურებოდნენ. ელოდა კიდევ საბჭოთა სახელმწიფოდან გასახლებას, მაგრამ ასე არ მოხდა. შემდეგ კი შეხედულებები შეეცვალა, რადგან მასზე დიდი გავლენა მოახდინა ლუნაჩარსკის პუბლიცისტურმა გამოსვლებმა, ალექსანდრე ბლოკის სტატიებმა და მაიაკოვსკის რევოლუციურმა ლექსებმა, რის შემდეგაც სულ სხვა თვალთ დაუნახავს ოქტომბრის რევოლუცია. მეტიც, 1917 წლის დეკემბერში არჩევნებზე ხმა მიუცია ბოლშევიკებისათვის.

მისი ცხოვრება ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ სხვანაირად წარიმართა: 1918 წლის თებერვალში იგი სამშობლოში მოემგზავრება და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მენშევიკურ რეგულარულ არმიაში შედის, ჯერ დარიალის ბატალიონის მეთაურის თანაშემწეა, ორ-სამ თვეში კი შტაბსკაპიტნის წოდებას იღებს და ბატალიონის მეთაურად გადაჰყავთ, თუმც მალე კვლავ ჯანმრთელობის პრობლემები უჩნდება და სამხედრო სამსახურს საბოლოოდ ანებებს თავს. გამოძიებას ეჭვქვეშ დაუყენებია მისი ნათქვამი, თავად კი ამგვარ შეუსაბამობას (ბოლშევიკებისთვის ხმის მიცემა და მენშევიკურ არმიაში სამსახური) იმით ხსნის, რომ ეს მისი შეცდომა იყო, რადგან ეწინოდა დასჯისა მენშევიკური მთავრობის მხრიდან (ნემსაძე, *ალექსანდრე ჩაჩიკაშვილი 199-200*).

La traduction comme dialogue interlingual et interculturel

ალ. ჩაჩიკაშვილის ლიტერატურული მოღვაწეობა გაცილებით ადრეიდან იწყება, ლექსების წერა 8 წლის ასაკიდან დაუწყია, ბეჭდვა კი 13 წლიდან. [...] მისი პირველი ლექსები, რომელთა ნახვაც მე შეეძლო, გამოქვეყნებული იყო გაზეთში *კავკასიის ხმა (Голос Кавказа)*. ლექსები სუსტია, მაშინ ძალიან ბევრი სამხედრო პირის ლექსი იბეჭდებოდა. თუმცა ჩაჩიკოვის ლექსები ყურადღებას იქცევენ იმით, რომ ბევრი ეთნონიმია მათში. [...] ტარასენკოვის ბიბლიოგრაფიაში *მე-20 საუკუნის რუსული პოეზია (Русская поэзия XX века)* იხსენიება ჩაჩიკოვის კრებული, გამოცემული ფსევდონიმით – ა. ჩიაროვი. [...] ახალგაზრდა სამხედროს ლექსები ძალიან მოსწონებია კრუჩინისს. მოსწონებია იმდენად, რომ გადაუწყვეტია წინასიტყვაობის დაწერა მისი ლექსების კრებულისთვის *Крепкий зром.* (Вольтская, Александр Чашиков: *Забывтый футурист*)

ალექსანდრე ჩაჩიკაშვილი 1919 წელს გადადის ბათუმში და ილია ზდანევიჩის დახმარებით იტალიურ ფირმა *საგომი* ეწყობა სამუშაოდ, პარალელურად წერს ლექსებსა და სტატიებს გაზეთისთვის *ჩვენი მხარე*, წითელარმიელებისათვის კითხულობს ლექციებს ქართული ხელოვნების შესახებ. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ კი ბათუმში ხელმძღვანელობს განათლების სახალხო კომისარიატის ლიტერატურულ სექციას. 1924 წელს ალექსანდრე ჩაჩიკაშვილი ბრუნდება თბილისში, ივლისში კი სამუდამო საცხოვრებლად მიემგზავრება მოსკოვში, სადაც ცხოვრობდა გერმანიასთან ომის დაწყებამდე.

1941 წლის 3 ივლისს ალექსანდრე ჩაჩიკოვი საკუთარი ნებით გამოცხადებულია წითელი არმიის შემკრებ პუნქტში და ომში წასვლის სურვილი განუცხადებია. დანაყოფი, რომელშიც იგი ირიცხებოდა, სმოლენსკის რაიონში იბრძოდა. იმავე წლის 4-5 ოქტომბრის ღამეს ტყვედ ჩაუვარდა გერმანელებს და მოხვდა სამხედრო ტყვეთა ბანაკში *დულაგი 260*. სხვა მოსკოველ ტყვეებთან ერთად ჩაჩიკოვისთვისაც შეუთავაზებიათ გერმანელთა მხარეს გადასვლა და ისიც, როგორც საბჭოთა ხელისუფლების მიმართ არცთუ კეთილგანწყობილი პირი, მაშინვე დათანხმებულა. სამხედრო ტყვეთა ჯერ სმოლენსკისა და შემდეგ კატინის ბანაკებში ალექსანდრე ჩაჩიკაშვილს ურთიერთობა ჰქონდა ქართველ ემიგრანტებთან – ალექსანდრე სულხანიშვილსა და შალვა დალაშვილთან⁴, რომლებიც აქებდნენ გერმანიის სამხედრო

4. საქართველოს სოვეტიზაციის შედეგად ემიგრაციაში აღმოჩენილ ალექსანდრე სულხანიშვილს, შალვა დალაშვილს, სიმონ ყურულუსა და სამსონ ნიობერიძეს ჯერ პარიზში უმუშავიათ ავტოქარხანა *რენოში*, შემდეგ კი – ქ. შტეტინში ზეთსახდელ ქარხანაში, რომელიც ეკუთვნოდა ადოლფ ჰელცერს. ასე აღმოჩნდნენ ისინი კატინის სადაზვერვო სკოლაში.

ძლიერებას და ომში მის გამარჯვებასაც წინასწარმეტყველებდნენ, რაც ქართველ ემიგრანტებს საქართველოს გათავისუფლების ერთადერთ გზად ესახებოდათ.

ალ. ჩაჩიკოვი კატინის დაზვერვის სკოლაში ჯერ დაცვის უფროსად მსახურობდა, შემდეგ კი მთარგმნელად მუშაობდა. 1945 წელს იგი ნეკარზულმის საქსოვ ფაბრიკაში მუშაობს. ამერიკული ჯარების მიერ ქ. ნეკარზულმის ოკუპაციის შემდეგ ჩაჩიკოვი ერთი თვის განმავლობაში იმყოფებოდა ნეკარზულმის და მაინჰაიმის ბანაკებში, შემდეგ კი რეპატრირებულ იქნა საბჭოთა კავშირში. დაკითხვისას ლუკენვალდის ფილტრაციის ბანაკში მან წითელი არმიის მეთაურებს დაუძალა თავისი კავშირი გერმანულ დაზვერვასთან.

1945 წლის ნოემბერში ალექსანდრე ჩაჩიკოვი დააპატიმრეს და იმავე წლის 12 დეკემბერს მიღებული დადგენილებით წაუყენეს ბრალი – „ჩაჩიკოვი, იგივე ჩაჩიკაშვილი, ალექსანდრე ჩაითვალოს ბრალდებულად რსფსრ სსკ-ის 58-1 „ბ“ მუხლის თანახმად“ (ჩაჩიკაშვილი, *სისხლის სამართლის საძიებო საქმე* 112). 1945 წლის 26 ნოემბრიდან 1946 წლის 2 აპრილამდე იგი 10-ჯერ დაკითხეს. სთხოვდნენ საბჭოთა წყობის წინააღმდეგ მებრძოლთა დასახელებას. ერთ-ერთი მოწმე, ვინმე სამუელ სტრელეცი, გამოძიებისთვის მიცემულ ჩვენებაში ამბობდა – ტყვეებთან საუბრისას ერთხელ საბჭოთა კავშირის ბელადზე ჩაჩიკოვმა თქვა:

გყავდეთ თქვენ, ჩვენ, ქართველებს, არ გვჭირდება ეგ ბანდიტი. [...] როცა მოსკოვს აიღებენ გერმანელები, შეიქმნება ახალი მთავრობა და გერმანია დაამყარებს მშვიდობას, რუსეთი გათავისუფლდება ბოლშევიკების მონობისაგან. [...]

საბრალო საქართველო, როგორ დაშალეს ბოლშევიკებმა. როგორც იქნა, მოვიდა გათავისუფლების საათი. ახლა და მხოლოდ ახლა შეძლებს იგი ნამდვილ დამოუკიდებლობას. (ჩაჩიკაშვილი, *სისხლის სამართლის საძიებო საქმე* 147)

მეორე მოწმე ივან ბესპალოვიც ალ. ჩაჩიკოვის წინააღმდეგ მიცემულ ჩვენებაში ამბობდა: „თანამედროვე საბჭოთა მმართველობას იგი ებრაულ-იუდაისტურს უწოდებდა, ხოლო სტალინს – პოლიტიკურ ბანდიტს კრიმინალური წარსულით, აკრიტიკებდა საბჭოთა მწერლებს: შოლოხოვს, ფადეევს“ (ჩაჩიკაშვილი, *სისხლის სამართლის საძიებო საქმე* 148).

1946 წ. 6 აპრილს გამოიტანეს საბრალდებო დასკვნა. ალექსანდრე ჩაჩიკოვს ბრალი დასდეს დანაშაულში, რომელიც გათვალისწინებულია რსფსრ სსკ-ის 58-1 „ბ“ მუხლით. ამ დროს იგი იმყოფებოდა ბუტირკის ციხეში. მოსკოვის ოლქის სამხედრო ტრიბუნალის დადგენილებით, საქმე განიხილებოდა დახურულ სასამართლო სხდომაზე სახელმწიფო

ბრალდების, დაცვისა და მოწმეების გარეშე. სხდომა გაიმართა 1946 წლის 18 მაისს, რომელზეც ბრალდებულმა, ძირითადად, თავი დამნაშავედ ცნო. საბოლოო სიტყვა მან ასე დაასრულა: „მე დამნაშავე ვარ ყველაფერში. მე ბედნიერი ვარ, რომ არ წავედი სამუშაოდ ჩემი პირდაპირი სპეციალობით და არ ვემსახურე გერმანელებს, როგორც ლიტერატორი“. სხდომამ გამოიტანა განაჩენი – **„ყოფილ წითელარმიელს, ალექსანდრე მიხეილის ძე ჩაჩიკაშვილს, რომელიც გასამართლებულია რსფსრ სსკ-ის 58-1 „ბ“ მუხლით სამშობლოს ღალატის ბრალდებით, მიესაჯოს სასჯელის უმაღლესი ზომა – დახვრეტა მთელი პირადი ქონების კონფისკაციით“**. 1946 წლის 9 ივლისს სსრკ უმაღლესი სასამართლოს სამხედრო კოლეგიამ დაამტკიცა მოსკოვის სამხედრო ოლქის სასამართლოს მიერ გამოტანილი ზემოაღნიშნული განაჩენი, რომელიც მალევე იქნა მოყვანილი სისრულეში (ნემსაძე, *op. cit.* 202-203).

ესაა ის რეალური ფაქტები, რაც ალექსანდრე ჩაჩიკაშვილს გადახდა თავს. რაც შეეხება მისი გარდაცვალების შესახებ დღემდე არსებულ ცნობებს, ისინი ყალბია. რუსულ ვიკიპედიასა და ლიტერატურულ საიტებზე, ასევე რუსულ ლიტერატურათმცოდნეობით წყაროებში არაფერია ნათქვამი მის გერმანელებთან თანამშრომლობაზე და გარდაცვალების თარიღად ყველგან მითითებულია 1941 წელი. შესაბამისად, ვიკიპედიის მონაცემებიც (ასევე სხვა ინტერნეტგვერდებისა) ეყრდნობა რამდენიმე გამოცემას, კერძოდ, რუსულ და ინგლისურენოვანი რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალის *Russian Literature*-ს 24-ე ტომს (Никольская, Александр Чачиков 227), ჟურნალ *Вопросы литературы*-ის 1979 წლის №8 გამოცემას, სადაც ჩაჩიკოვი სხვა პოეტებთან (ცველევ, მინინი, სოსლანი, სტრელჩენკო...) ერთად ფრონტზე დაღუპულად არის გამოცხადებული (Адамович, Хатынь, о себе повествующая 213), რუსულ ენაზე გამომავალი კრებულებისა და ჟურნალების პუბლიკაციათა ანოტირებულ ბიბლიოგრაფიას (Волович, Литературные мемуары XX века 364).

რაც შეეხება ალექსანდრე ჩაჩიკოვის ლიტერატურულ საქმიანობას, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, იგი იყო ფუტურისტი და ლექსებს თავიდანვე წერდა რუსულ ენაზე, აქვს ზაუმური პოეზიის ძალზე საინტერესო ნიმუშებიც. ვინაიდან, როგორც რეპრესირებული პოეტისა, მისი სახელიც და შემოქმედებაც თითქმის უცნობია ქართული საზოგადოებისა და პროფესიული წრეებისათვის (მხოლოდ ბოლო წლებში მოექცა რუსული ავანგარდის მკვლევრის, ტატიანა ნიკოლსკაიას, მხედველობის არეში), ამიტომ დასაწყისისთვის ყურადღებას შევაჩერებთ მასზე, როგორც ფუტურისტ პოეტზე. ჯერ კიდევ ათიანი წლების ბოლოდან უკავშირდება იგი ფუტურისტებს. მაშინდელ თბილისში რუს ფუტურისტ პოეტთა ორი

ცეხი იყო (*Цех Поэтов*), ერთი სერგეი გოროდეცკის, მეორე კი იური დეგენის ხელმძღვანელობით. ჩაჩიკოვი იმ ჯგუფს შეუერთდა, რომელიც გოროდეცკის ცეხს გამოეყო და ხშირად გამოდიოდა ფანტასტიკურ დუქანში (10-იან წლებში თბილისში, მაშინდელ გოლოვინის პროსპექტზე მდებარე არტისტული კაფე), ისმენდა ფუტურისტთა ლექსებსა და ლექციებს ფუტურიზმის შესახებ. მალე იგი თავადაც იწყებს ლექსების წერას, იყენებს ზაუმს და პოპულარობასაც აღწევს. რუსული და ქართული ავანგარდის მკვლევარი ტატიანა ნიკოლსკაია აღნიშნავს:

ჩაჩიკოვის, როგორც ვიწრო დიაპაზონის მქონე პოეტისთვის, აღმოსავლეთი იყო პრაქტიკულად ერთადერთი თემა ლექსებისა 20 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში. [...] ჩაჩიკოვი, მიჰყვებოდა რა კიპლინგისა და გუმილიოვის ხაზს, უმღეროდა აღმოსავლეთის ზღაპრული ქვეყნების ეგზოტიკას. მას კარგი პოეტური სმენა ჰქონდა და იყო ალექსეი კრუჩინინის მოსწავლე და მეგობარი. (C. Третьяков и А. Чачиков о национально-освободительном движении народов востока 315)

მას ხშირად შეჰქონდა ლექსებში უცხოენოვანი სიტყვები (თურქული, სპარსული, იაპონური, ჩინური...), რაც რუსულ ტექსტში ეგზოტიკურად, თითქმის ზაუმურად ჟღერდა. თუმცა არასოდეს გამოუყენებია ქართული, იგი თავად ქართველი იყო და, როგორც ჩანს, მისი ყურისთვის მშობლიური სიტყვები ეგზოტიკურ ჟღერადობას მოკლებული იყო, ვარაუდობს მკვლევარი ტატიანა ვოლტსკაია (*Op. cit.*).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველოში მისი პირველი ლექსები, ჯერ კიდევ 1900-იან წლებში დაბეჭდილა. 1920 წელს ბათუმში გამოშვალ აღმანახ ოდის მე-2 ნომერში გამოქვეყნდა მისი ირანული სიმღერები (*Альманахъ Оди*, № 2, 1920 г., Батумъ, издание литературной секции общества дѣятелей искусствъ (Оди) გვ. 17-20) და ასირიული პოემა კრებულში *სოფია გიორგევნა მელნიკოვას. ფანტასტიკური დუქანი (Софiи Георгiевнi Мельниковой. Фантастическiй Кабачек*. Тифлис. 1917 1918 1919, გვ. 151-157). მისი ლექსების პირველი მცირე კრებული (სულ 16-გვერდიანი) მოსკოვში გამოიცა ცნობილი რუსი ფუტურისტის, ალექსეი კრუჩინინის, წინასიტყვაობით – *Крепкiй громъ, Предисл. А. Крученых*, Москва, 1919; რასაც მოჰყვა მეორე უფრო სერიოზული გამოცემა – *Чай-Хане*, Москва, Моск. цех поэтов, 1927 [1926]. ამის შემდეგ მოთხრობებისა და ლექსების რამდენიმე კრებული კიდევ გამოუცია, მასვე ეკუთვნის 1939 წელს დაბეჭდილი მცირე მონოგრაფიული გამოცემები თეატრისა და კინოს ცნობილ მოღვაწეებზე: მიხეილ გელოვანზე, სანდრო ჟორჟოლიანზე, სპარტაკ ბალაშვილსა და ივანე პერესტიანზე.

პარალელურად ჩაჩიკოვი ინტენსიურად მუშაობს თარგმანზე, უმეტესად აღმოსავლური ენებიდან. 1933 წელს გამოსულა მისი თარგმანების საავტორო კრებული *შვიდი რესპუბლიკა (Семь республик)*. იგი პირველი იყო, ვინც რუსულ ენაზე თარგმნა და გამოსცა ჩუვაშური, მორდოვული, კომური და დაღესტნური პოეზიის ნიმუშები.

30-იანი წლების ბოლოს ალექსანდრე ჩაჩიკოვი ქართულ თემას უბრუნდება და წერს *პოემას რუსთაველზე – Поэма о Руставели*. Тбилиси: Изд-во и тип. Заря Востока, 1938. ამჯერად ჩვენთვის რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია მისი მთარგმნელობითი საქმიანობიდან, ესაა ქართული პოეზიის რუსულ ენაზე თარგმნის ისტორია. მას უთარგმნია ხალხური *არსენას ლექსი* და ქართული კლასიკური და მოდერნისტული პოეზიის ნიმუშები.

1937 წელს თბილისში გამოვიდა კრებული *ქართული ლექსები და სიმღერები სტალინზე*, რომელშიც იმ პერიოდის ყველა ცნობილი და აღიარებული ქართველი პოეტის ბელადისადმი მიძღვნილი ლექსები დაიბეჭდა. იმავე წელს მოსკოვში ჟურნალ-გაზეთების გაერთიანებამ (Журнально-газетное объединение) გამოსცა მსგავსი კრებული ამჯერად უკვე რუსულ ენაზე – *Стихи и песни о Сталине*, Москва, изд., тип. и цинк. Журн.-газ. объединения, 1937 – რომლის შემდგენლებიც იყვნენ ეფიმ ზობულია და ალექსანდრე ჩაჩიკოვი. აღნიშნულ კრებულში სხვა საბჭოთა პოეტების ლექსებთან ერთად მოხვდა ქართული კრებულის რამდენიმე ლექსის თარგმანიც (გალაკტიონის, ტიციან ტაბიძის, ვალერიან გაფრინდაშვილის, პაოლო იაშვილის, სიმონ ჩიქოვანის, გიორგი ლეონიძის, ვასო გორგაძის, ალიო მაშაშვილის, ნიკოლო მიწიშვილის), შესრულებული სხვადასხვა მთარგმნელის მიერ. კრებულში შევიდა თავად ჩაჩიკოვის ერთი ორიგინალური ლექსი *ხალხთა ბელადს (Вождю народов)* და რამდენიმე თარგმანი ბალყარულიდან, ებრაულიდან და ბურიატ-მონღოლურიდან.

1938 წელს *ზარია ვოსტოკამ* გამოსცა გალაკტიონის *რჩეული ლექსები (Избранные стихи)*, რომელშიც შესულია თარგმანი *Не только годы* ლექსისა *ნუ მიატოვებ ლექსს უთვისტომოდ*. აღნიშნული ლექსი გალაკტიონის აკადემიურ გამოცემაში 6 სტროფს შეიცავს, ჩაჩიკოვის ეს თარგმანი კი 10-სტროფიანია (ლექსის ბოლო ოთხი სტროფი, რომლებიც დღევანდელ ძირითად ვარიანტში აღარაა, ხოტბაა კლასთა ბრძოლის, „ფესვებდამპალი“ კაპიტალიზმის განადგურებისა და თავისუფალი შრომის დამყარებისა, რომელიც უნდა გადავიდეს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის სხვა ქვეყნებშიც: ჩინეთი, ინდოეთი, ეგვიპტე, იტალია, პოლონეთი, გერმანია, საფრანგეთი...). ამრიგად, ალექსანდრე ჩაჩიკოვს ადრეული ვარიანტი უთარგმნია. როგორც ლექსის პასპორტში ვკითხულობთ, აღნიშნულ სტროფებს მხოლოდ

D და E ავტოგრაფები შეიცავს, რომელიც პოეტს საბოლოო ვერსიაში აღარ შეუტანია (ტაბიძე, *ნუ მიატოვებ ლექსს უთვისტომოდ, დროის, ეპოქის და სივრცის გარედ, 310-311, 550-554*).

სანდრო ეულის კრებულში *რჩეული ლექსები (Избранные стихи, 1938)* შესულია 2 ლექსის თარგმანი: *Октябрьский марш (ოქტომბრის მარში)* და *Колхозница (კოლმეურნე)*; ვალერიან გაფრინდაშვილის *რჩეულ ლექსებში (Избранные стихи, 1938)* – 1 ლექსის თარგმანი: *О нём (მასზე, ეძღვნება ლენინის გარდაცვალებას)*; 1939 წელს გამოცემულ ილო მოსაშვილის *ლექსებში (Стихи)* – 1 ლექსის თარგმანი: *Поколению октября (ოქტომბრის თაობას)*. როგორც ვხედავთ, ალექსანდრე ჩაჩიკოვი თანამედროვე პოეტთა შემოქმედების თარგმნისას ძირითად აქცენტს სწორედ კონიუნქტურულ ნიმუშებზე აკეთებს. თარგმნის ლექსებს ლენინზე, სტალინზე, პარტიაზე, დიდი ოქტომბრის რევოლუციაზე. დღეს, როდესაც ჩვენთვის უკვე ცნობილია მისი რეალური ბიოგრაფია (სწორედ ამიტომ მოვიყვანეთ გარკვეული დეტალები მისი ცხოვრებიდან), ამ ფაქტის ახსნა უკვე შეგვიძლია. ალექსანდრე ჩაჩიკოვს საკმაოდ „ბნელი“ წარსული ჰქონდა საბჭოთა პოეტის პირობაზე. იყო მეფის თეთრი გვარდიის ოფიცერი, შემდეგ დამოუკიდებელი საქართველოს სამხედრო ძალების წარმომადგენელი საკმაოდ მაღალი თანამდებობითა და ჩინით, ჰქონდა ფუტურისტული წარსულიც. ავანგარდი თავისი მეამბოხე, არაორდინარული მსოფლმხედველობითა და უაღრესად ინდივიდუალისტური კონცეფციით, ცხადია, ვერ თავსდებოდა საბჭოთა სისტემის იდეოლოგიურ ჩარჩოში. ჩვენი აზრით, სწორედ ეს იყო იმის მიზეზი, რომ საბჭოთა წყობის მიმართ საკმაოდ მტრულად განწყობილი ადამიანი ზედმიწევნით „პარტიულ“, საბჭოთა პოეზიის ნიმუშებს თარგმნიდა. როგორც ჩანს, ამით იგი ცდილობდა, სისტემისთვის თვალი აეხვია, რათა მას მისი წარსულის გახსენება არ მონდომებოდა. დღეს უკვე ცნობილი ფაქტია, რომ სპეციალურ ორგანოებში ყველა საბჭოთა ადამიანის დოსიე ინახებოდა და სადაც საჭირო იყო, იქ ყველაფერი კარგად იცოდნენ. ალექსანდრე ჩაჩიკოვის ეს როლი – როლი საბჭოთა წყობის მომღერლისა – რომ ნაძალადევი იყო, ზუსტად დაადასტურა იმ სისხლის სამართლის საქმემ, რომელიც ჩვენ ვიპოვეთ ყოფილი უშიშროების (სუკ-ის) არქივში. მიეცა თუ არა მას საშუალება ტყვედ ჩავარდნისას, მაშინვე ჩაება საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ ომში და თუ მანამდე სტალინზე კრებულებს ადგენდა და ორიგინალური თუ ნათარგმნი ლექსებით ადიდებდა ბელადს, ომის დროს უკვე მას კრიმინალური წარსულის მქონე ბანდიტად, საქართველოს კი ბოლშევიკების მიერ დაპყრობილ ქვეყნად იხსენიებდა.

რაც შეეხება კლასიკური და ხალხური პოეზიის თარგმნას. 1938 წელს მოსკოვურმა გამომცემლობამ *Художественная Литература* გამოსცა *არსენას ლექსის* ალექსანდრე ჩაჩიკოვისეული რუსული თარგმანი, ილუსტრაციები თამარ აბაკელიას ეკუთვნოდა. წინასიტყვაობაში ვიქტორ გოლცევი რუს მკითხველს ჯერ აცნობს პოემის მთავარ პერსონაჟს, როგორც ნამდვილ სახალხო გმირს და არა როგორც ყაჩაღს, შემდეგ კი საუბრობს პოემის თარგმანის სპეციფიკაზე და აღნიშნავს, „ქართველი სპეციალისტები ა. ჩაჩიკოვის თარგმანს თვლიან წარმატებულად, იგი ახლოსაა ორიგინალთან. პოეტმა და მთარგმნელმა შეძლო და მნიშვნელოვანწილად ზუსტად გადმოსცა *არსენას ლექსის* ეპიკური თავისებურება“ (*Предисловие* 7). ამრიგად, ესაა პოემის სრული თარგმანი, შესრულებული ორიგინალთან ზედმიწევნითი სიზუსტით. იგივე შეიძლება ითქვას აკაკი წერეთლის ჩაჩიკოვისეულ თარგმანებზე. 1940 წელს გამოცემულ აკაკის კრებულში *ლექსები, თამარ ცბიერი, პატარა კახი (Стихотворения. Тамар Цбери. Патара Кахи, Тбилиси, Заря Востока)* მის მიერ თარგმნილი 5 ლექსია დაბეჭდილი: *Моё баяти (ჩემი ბაიათი)*, *Задравный тост (სადღევრძელო, დიმიტრი ყიფიანისამი მიძღვნილი ექსპრომტი)*, *Что говорит свирельщик? (მესტიერე რას ამბობს?)*, *Море, волнуйся, волнуйся (ზღვაო, ალელდი, ალელდი)*, *Моя песня (ჩემი სიმღერა)*. აღსანიშნავია, რომ ყველა თარგმანი ზედმიწევნით მიჰყვება დედანს, დაცულია არა მარტო სტროფების რაოდენობა, არამედ საზომი (ყველა ლექსი რვამარცვლიანი საზომითაა შესრულებული და რუსულადაც ასევე გადააქვს მთარგმნელს), შენარჩუნებულია რიტმი და ლექსების სტილისტიკა: როგორც შინაარსობრივი, ისე სტილისტიკური თვალსაზრისით დაცულია ენობრივი სისადავე, რაც ახასიათებს აკაკის რეალისტურ, სადა, მხატვრული ენით შექმნილ პოეზიას.

აქვე აღვნიშნავთ იმასაც, რომ ალექსანდრე ჩაჩიკოვის მიერ სათარგმნელად არჩეული ნიმუშები (როგორც მოდერნისტთა, ისე აკაკის თუ ხალხური შემოქმედებისა) არ გამოირჩევა რთული მეტაფორულ-სტილისტური ბუნებით, მდიდარი ტროპული ლექსიკითა და რთული სინტაქსური კონსტრუქციებით. შესაბამისად, მთარგმნელიც ყველა შემთხვევაში იცავს ამ სტილს.

ამრიგად, ალექსანდრე ჩაჩიკოვი საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლი კიდევ ერთი პოეტი და მთარგმნელია, რომლის შემოქმედება, საბჭოთა პერიოდში მიჩქმალული, ნამდვილად იმსახურებს სპეციალისტთა ყურადღებას. იგი საკმაოდ საინტერესო იყო, როგორც ფუტურისტი პოეტი და ბევრად მნიშვნელოვანი და ნაყოფიერი, როგორც მრავალმხრივი მთარგმნელი. როგორც კვლევამ აჩვენა, იგი ერთდროულად თარგმნიდა რამდენიმე ენიდან, ნაწილიდან უშუალოდ (ქართული, ფრანგული), ნაწილიდან კი (ჩრდილოკავკასიური და

აზიური ენები), სავარაუდოდ, სარგებლობდა შუალედური ტექსტებით. ბუნებრივია, ერთი სტატიის ფარგლებში შეუძლებელია მისი ყველა თარგმანის დაწვრილებითი ანალიზი ლექსიკურ, სინტაქსურ თუ ტექსტულურ დონეებზე, ეს არც არის აღნიშნული სტატიის მიზანი, მაგრამ რაც მისი თარგმანების ორიგინალთან ზედაპირული შედარებისას იმთავითვე ცხადი ხდება, ისაა, რომ იგი, როგორც მთარგმნელი, ერთი მხრივ, სწორად აღიქვამს დედნის შინაარსობრივ-ფაქტობრივ მოცემულობას და, მეორე მხრივ, კარგად ფლობს იმ ენის სტრუქტურას, რომელზეც თარგმნის, რის შედეგადაც ვიღებთ მეტ-ნაკლებად სრულყოფილ, რელევანტურ ნიმუშებს.

ბიბლიოგრაფია:

- Адамович, Алясь, „Хатынь, о себе повествующая“, in *Вопросы Литературы*, n° 8, 1979, с. 196-220.
- Гольцев, Виктор, „Предисловие“, in *Песнь об Арсене*, Москва, Художественная Литература, 1938, с. 3-8.
- Волович, И. Г. (dir.), *Литературные мемуары XX века. Аннотированный указатель*, часть II, Москва, Наследие, 1995.
- Вольтская, Татьяна. „Александр Чачиков: Забытый футурист“, in *Радио Свобода*, <https://www.svoboda.org/a/24200207.html> (ნახვა 27 დეკემბერი 2020).
- ნემსაძე, ადა, „ალექსანდრე ჩაჩიკაშვილი“, in: ელბაქიძე, მაკა, რატიანი, ირმა (dir.), *ბოლშევიზმი და ქართული ლიტერატურა მეორე მსოფლიო ომის დაწყებიდან სკკპ მე-20 ყრილობამდე (1941-1956)*, თბილისი, მწიგნობარი, 2019, გვ. 199-220.
- Никольская, Татьяна, „Александр Чачиков“, *Russian Literature*, Volume 24, Issue 2, 1988, с. 227-233.
- Никольская, Татьяна, „С. Третьяков и А. Чачиков о национально-освободительном движении народов востока“, in Слободан Грубачич (dir.), *Авангард и Идеология: Русские Примеры*, Белград, Издательство филологического факультета в Белграде, 2009, 315-321, http://www.orientalstudies.ru/rus/images/pdf/a_nikolskaya_2009.pdf (ნახვა 27 დეკემბერი 2020). (ნახვა 27 დეკემბერი 2020).
- ტაბიძე, გალაკტიონ, *თხზულებანი თხუთმეტ ტომად. ტომი IV. ლექსები. პოემა. 1928-1931*, თბილისი, 2017.
- ჩაჩიკაშვილი, ალექსანდრე, *სისხლის სამართლის საძიებო საქმე, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო სამმართველო, ფონდი №6, საარქივო №45362, ტომი №6, ჩაჩიკაშვილი ალექსანდრე მიხეილის ძე, ფურცელი 1-197.*